

**PREŠEREN IN KOSESKI – PRIMERJAVA KANONIČNEGA
POLOŽAJA IN RECEPCIJSKE ZAHTEVNOSTI NJUNE POEZIJE**

Zoran Božič

Univerza v Novi Gorici, Slovenija

Keywords: Prešeren, Koseski, canon, reception, empirical study.

Summary: Jovan V. Koseski and France Prešeren were poets to whom literary history attributes undisputed merits for the development of Slovenian national conscience - to the former in the mid 19th century, and to the latter from the 1860s to today. The difference is mainly in the view of the artistic value of their poetry, as Slovenian literary history attributes to Prešeren the status of a top-level European poet, while it denies any significant aesthetic dimensions of the poetry of Koseski. An empirical study among Slovenian secondary school students showed that Prešeren's poems are more difficult to understand than Koseski's poems, mainly due to the many abstract metaphors. Namely, almost half of the surveyed participants attributed greater artistic value to *XVI. glosa* by Koseski than to Prešeren's *Glosa*.

Uvod

Raziskovanje kanonskih in recepcijskih značilnosti poezije Franceta Prešerna je pokazalo, da je Prešeren še dandanašnji visoko cenjen slovenski romantični pesnik, čeprav empirične raziskave dokazujejo veliko recepcijsko zahtevnost njegovih osrednjih pesmi (Božič, 2007). Zato so za obravnavo teh pesmi v srednji šoli potrebne didaktične prilagoditve, med katerimi se je kot najustreznejša pokazala prozifikacija (Božič, 2008b). Tudi primerjava s poezijo Jožefa Žemlje in Simona Jenka izpričuje, da Prešernove pesmi zaradi arhaičnosti, metaforičnosti in invertiranosti pesniškega jezika povzročajo večje težave pri razumevanju in doživljanju (Božič, 2008a in 2007).

Posebej zanimiv literarnovedni izziv predstavlja primerjava Prešernovih pesmi s poezijo Koseskega,¹ ki je bil Prešernov sodobnik in na prelomu prve v drugo polovico 19. stoletja celo pomembnejši nacionalni pesnik.

¹ Janez Vesel – Koseski (1798–1884), pesnik in prevajalec. Po študiju prava na Dunaju in v Gradcu je bil uslužbenec pri finančnem ravnateljstvu za Primorsko. Je avtor prvega slovenskega soneta *Potažba* (1818), prevajal pa je poezijo Homerja, Goetheja, Schillerja, Byrona, Bürgerja, Uhlanda, Chamissa idr. (ES 5: 313).

Raziskovalna domneva je, da med recepcijsko zahtevnostjo pesmi Prešerna in Koseskega nikakor ni tako velike razlike, kot se še danes običajno misli. Ta domneva temelji na spoznanju, da so v določenem obdobju tako Koseskega kot Prešerna brali z navdušenjem, čeprav ju niso dobro razumeli.

Glede na to, da je odnos med Prešernom in Koseskim (recepcija njune poezije, njeno literarno vrednotenje in njen pomen za razvoj slovenske narodne zavesti) eden ne povsem razrešenih problemov slovenske literarne vede, kot na koncu svoje študije *Jovan Vesel Koseski: vprašanje literarne zgodovine* meni Andrej Inkret,² v sodobni srednji šoli pa je poezija Koseskega glede na Prešernovo povsem marginalizirana,³ sem se namenil empirično raziskati, kaj nam glede te problematike pove recepcija sodobnega srednješolca.

Prešeren in Koseski v slovenski literarni zgodovini

Na prvi pogled med obema pesnikoma ni nobene podobnosti, pri čemer ne gre samo za Malavašičevo metaforično opredeljeno razliko med "ranjenim labudom" in "bistrovidnim orlom", ki je nastala še za časa Prešernovega življenja,⁴ pač pa tudi za njegovo domnevo, da so pesmi Koseskega precej težje razumljive kot Prešernove. Lahko bi celo trdili, da v slovenski literarni zgodovini ni možno enakovredno sobivanje dveh tako različnih pesnikov, kar ponazarja dejstvo, da je Josip Stritar v slabih treh letih na slovenskem pesniškem prestolu ustoličil Prešerna (Stritar, 1866) in detroniziral Koseskega, ko mu je v *Kritičnih pismih* leta 1868 očital, da mrcvari slovenski jezik, saj poljubno krajša ali daljša besede, jim spreminja pomene in nekritično uporablja besede iz drugih slovanskih jezikov (Stritar 1955).⁵ Andrej Inkret govori v zvezi s Stritarjevo kritiko pesmi Koseskega celo o "smrti Veselove poezije", ki se je "razkrila za lažno ali izčrpano, za

² "S tem, ko so se odprla specifična vprašanja o poeziji in o poetičnem, problemi funkcionalistične poezije po vsem videzu še niso bili do kraja razrešeni in odpravljeni" (Inkret, 1971: 72).

³ Veljavni učni načrt za pouk slovenščine v gimnazijah ne predvideva šolske obravnave pesmi Koseskega niti kot prostoizbirnega besedila, zato je tudi ne najdemo v berilu *Svet književnosti* 2, pač pa imajo *Branja* 2 sonet *Potažba* in eno kitico pesmi *Kdo je mar?*.

⁴ Z današnjega zornega kota bi bilo treba Paternujevo pejorativno oznako te vendarle pomembne in pronicljive Malavašičeve ocene, češ da gre za "nacionalni moralizem" (Paternu, 1989: 5) zavrniti kot enostransko in pretirano. Tudi izjava Ahačiča, da je "leto 1847 prineslo že prvo Koseskemu bolj in Prešernu manj naklonjeno oceno" (2006: 14), je sporna, saj Malavašič ves čas predstavlja pesnika kot povsem enakovredna.

⁵ Zgovorno je tudi dogajanje ob stoletnicah rojstev obeh pesnikov, saj je imelo praznovanje obletnice Koseskega leta 1898 zgolj lokalni pomen (Inkret, 1971: 7), leta 1900 pa je Ljubljanski zvon izdal *Prešernov album*, obenem pa so se začele priprave na postavitve Prešernovega spomenika sredi Ljubljane, kar je simbolično pomenilo prisvajanje Prešernovega pesniškega genija tako z liberalne kot s klerikalne strani, ki ga je še v osemdesetih in devetdesetih letih 19. stoletja obsojala in zavračala (Mahnič, 1887; Jurič, 1891).

kvazi-poezijo, pesem za definitivno in zaprto, apoetično verbalno strukturo" (n. d.: 6–8).⁶

Zato ni nepričakovano, da je v literarni zgodovini 20. stoletja, ki je Prešernu priznavala visoko umetniško vrednost in razen redkih izjem tudi recepcijsko dostopno poezijo, poezija Koseskega obveljala za neestetško in recepcijsko problematično, kar nazorno povzema že Andrej Inkret: "Vsi literarni zgodovinarji, ki smo jih omenili zgoraj (Ivan Prijatelj, Lino Legiša, Anton Slodnjak in Jože Pogačnik, op. Z. B.) in ki so danes brez dvoma med najbolj priznanimi in uglednimi, so si tako rekoč identični v tem, da je poezija Jovana Vesela Koseskega samo na videz poezija, de je preračunana le na zunanje učinke, narodno reprezentanco, bahaštvo, a brez lepote in resnice, retorično toga, čudna, nerazumljiva, brez okusa, konformistična, rutinska in formalistična, da je izraz neumetniške manire, poprečnega mišljenja in čustvovanja svojega časa itn." (n. d.: 43).

Dejansko pa imata poeziji Prešerna in Koseskega tudi nekatere stične točke. Ker je Inkretov osrednji namen vsaj delna rehabilitacija poezije Koseskega kot narodotvornega proizvoda, ob ponovnem sklicevanju na literarno zgodovino ugotavlja in tudi sam poudarja, da je bila ta "evidentno neumetniška" poezija "izredno učinkovita in produktivna v svojem sodelovanju v slovenskem nacionalnem gibanju" (n. d. 44). Korak naprej je šel Igor Grdina v razpravi *Jovan Vesel Koseski, poet in glasnik slovenske meščanske dobe* (1991), ki podobno kot Inkret priznava Koseskemu, da je "na neki na moč pomembni, celo odločilni stopnji svojega razvoja slovenski človek Vesela neogibno potreboval", ker je "bila beseda Koseskega s svojimi historičnimi utemeljitvami narodnih zahtev /.../ nujna" (n. d.: 274), saj je prispeval tudi delno rehabilitacijo poetike Koseskega. Grdina trdi, da je "pesniški nastop Koseskega v letu 1818 spričo dejstva, da prinaša prvi sonet slovenskega jezika, te pozneje pri nas tako prestižne poetiške forme, po vsej pravici znamenit" (n. d.: 271) in da je Koseski "s svojim sonetom *Potažva* nadvse pomemben vezni člen med Vodnikom in Prešernom" (n. d.: 273).

Poleg tega Grdina razbira v pesniškem jeziku Koseskega vpliv klasicistične poetike⁷ in loči po pesniški kvaliteti dve ustvarjalni obdobji Koseskega, bolj kvalitetno od leta 1818 do 1852 in manj kvalitetno od leta

⁶ Naravnost paradoksalno je dejstvo, da za Prešerna pomeni izid njegovega izbranega dela (*Poezije* 1947) začetek širše družbene promocije, za Koseskega pa se je po Inkretu "depoetizacija poetske proizvodnje" definitivno končala prav z natisom njegovih izbranih del pri Slovenski matici leta 1870 (n. d.: 36/37).

⁷ Pri Ahačiču (2006: 28) dobi bralec vtis, da je to izvorno spoznanje, dejansko pa ga Grdina povzema po Paternuju (1962: 266) in to tudi korektno navaja v opombi (n. d.: 274).

1852 do 1870.⁸ Kljub Grdinovemu utemeljenemu prevrednotenju pa "uradna" literarna zgodovina še danes ne priznava poeziji Koseskega nikakršne estetske vrednosti, saj v zadnjem pregledu slovenske književnosti Jože Pogačnik zapiše o poeziji Janeza Vesela, da "je bil njen estetski prostor v glavnem ničev, kar pa ni mogoče trditi za njeno družbenozgodovinsko dejavnost, ki ima v zedinjevanju narodnih sil precejšen pomen" (Pogačnik, 1998: 281).⁹ Lahko bi torej rekli, da je kljub razlikam v estetski podobi in recepcijski dostopnosti poezija Koseskega na začetku druge polovice 19. stoletja opravljala podobno narodotvorno vlogo kot Prešernova v zadnjih desetletjih tega stoletja in kasneje.

Najnovejša razprava, ki postavlja poezijo Koseskega v novo luč, pa je temeljno delo Kozme Ahačiča *Izvirne slovenske pesmi Jovana Vesela Koseskega*¹⁰ iz leta 2006, žal brez pesmi, ki so nastajale po letu 1852. Ahačič s temeljito jezikovno analizo pesmi iz prvih dveh obdobjev Veselovega ustvarjanja¹¹ prepričljivo zavrne splošno sprejeto mnenje, da si je Koseski "nenavadne besede v svojih pesmih vseprek izmišljeval",¹² saj ugotavlja, da "le polovice odstotka besed, ki jih je v obravnavanih pesmih rabil Koseski, ne najdemo v sodobnem SSKJ ali v Pleteršnikovem slovarju iz 19. stoletja" (n. d.: 7).

Druga podobnost med pesnikoma pa izhaja iz tega, da so tako kot Prešernove tudi pesmi Janeza Vesela doživljale povsem nasprotujoče si ocene glede razumljivosti oz. recepcijske zahtevnosti. Če je Fran Malavašič podvomil o tem, da so pesmi Koseskega splošno razumljive, je njegov sodobnik Janez Trdina menil, da "kar zadene jezik pesmi, kar zadene lepoznanstvo celega sestavka, kar red misli in smislov, moramo pa brez pomišljanja Koseskega prvega slovenskega pisatelja imenovati in ga tudi

⁸ Na takšno razločevanje napotuje že Trdina, ki v postumno objavljenih spominih piše o tem, s kakšnim navdušenjem so izobraženci sprejemali pesmi Koseskega iz prvega obdobja, nato pa dostavlja, da se "poznejše poezije njegove niso znale pridobiti takega priznanja in ugleda" (1951: 502/503).

⁹ O trdoživosti že preživelih stališč literarne zgodovine pričata Grdinova in Kosova ocena pesmi *Kdo je mar?*. Grdina zapiše, da je pesem Koseskega "morebiti najpopolnejša izpoved optimističnih nazorov staroslovencev", ki je bila na prelomu polovice 19. stoletja "na Slovenskem svetovno znana uspešnica" (n. d.: 283), Kos pa še pet let kasneje v svojem slovstvenem pregledu trdi, da je pesem "pretiran posnetek Vodnikovega *Zadovoljnega Kranjca*, vendar brez svežih in pristnih načel razsvetljenstva, ampak s pretirano, skoraj komično pohvalo slovenskega talenta" (1996: 118). Poleg tega Ahačič prepričljivo pokaže, da nimata *Zadovoljni Kranjec* in *Kdo je mar?* skoraj nič skupnega (2006: 76).

¹⁰ Knjižica ima podnaslov Vsebinski opis, okoliščine nastanka, pregled ocen, jezik, tekstnokritični aparat ter diplomatični in kritični prepis pesmi 1818–1852.

¹¹ Ahačič loči tri obdobja: od 1817 do 1821, od 1844 do 1852 in od 1852 do 1879.

¹² Ahačič meni, da so "trditve o njegovi jezikovni praksi ter *koseskizmh* doslej temeljile zgolj na občutku in ne na empiričnih podatkih" (n. d.: 7).

po tej plati nad Prešerna povzdigniti" (Trdina, 1952: 203).¹³ Če bi bilo mnenje Trdine povsem osamljeno, bi ga lahko mirno zanemarili, vendar pa je čez pol stoletja ob stoti obletnici rojstva Koseskega Fran Levca¹⁴ menil ne samo, da so pesmi Koseskega "v Slovencih zbudile narodno zavednost in silno povzdignile narodni ponos", zato je Koseski "naš prvi in naš največji politični pesnik, s katerim se glede faktičnega uspeha nobeden naših pesnikov ne more primerjati, niti Prešeren ne", ampak celo to, da je Janez Vesel "s svojimi drznimi, nenavadnimi zvezami in obrati in s svojim nepričakovanim besedosledjem gibčen in okreten naredil naš pesniški jezik" (Levec, 1898: 208).¹⁵

Čeprav je Pogačnik v *Slovenski književnosti* I še lahko odpravil stališče Janeza Trdine z mnenjem, da je bila "tudi Trdinova sodba o Koseskem rezultatu nekakšne kolektivne psihoze" (n. d.: 281), ki se je pojavljala v času marčne revolucije, pa bi tudi on moral resno jemati precej kasnejšo Levčevo oceno. Zato sem se odločil, da ta protislovna stališča slovenske literarne zgodovine o poeziji Koseskega in o njenem razmerju do Prešernove poezije preizkusim in osvetlim s primerjalnim preverjanjem kognitivnega odziva pri slovenskih srednješolcih.

Receptijska zahtevnost Prešernove *Glose* in *XVI. glose* Koseskega

To empirično raziskavo sem izvedel na začetku šolskega leta pri dijakih drugega letnika ekonomske gimnazije (v enem oddelku in eni skupini je skupaj sodelovalo 43 dijakov, večinoma dekleta). Za primerjavo sem izbral dve po obliki skoraj identični pesmi, in sicer Prešernovo *Gloso* in *XVI. glose* Koseskega iz njegovega izbranega dela z naslovom *Razne dela pesniške in igrokazne* (n. d.: 464/465),¹⁶ ki je ena od šestih z izvornim

¹³ Trdina gre v svoji pozitivni oceni celo tako daleč, da vidi v pesmih Koseskega visoko estetsko vrednost: "Videli smo tu prekrasen razcvet svoje materinščine, videli neskončno visokost, krepot in lepoto svojega jezika in smo bili nanj privkrat v popolnem pomenu besede ponosni." (n. d.: 203)

¹⁴ Levca (1846-1916) je bil literarni kritik in zgodovinar, urednik in šolnik. Na Dunaju je diplomiral iz jezikov, kasneje v Gradcu pa iz zgodovine in zemljepisa. V Ljubljani je poučeval in ravnateljaval na realki in na učiteljskišči. Deset let je bil glavni urednik *Ljubljanskega zvona* in je avtor prvega slovenskega pravopisa (1899) (ES 6: 157/158).

¹⁵ Ahačič pregledno navaja sodbe o Koseskem na str. od 13 do 29. Utemeljeno prinaša zelo izčrpne odlomke iz ocen Malavašiča, Trdine in Slodnjaka, Levčevo izjemno pozitivno vrednotenje pa odpravi z manj pomembnim navedkom (n. d.: 25). Zato lahko preveč splošno zapiše: "Sodbe o Koseskem so se z leti spreminjale. Vedno manj so mu bile naklonjene, vedno manj so govorile o njegovi poeziji in vedno več o tem, koliko slabši je od Prešerna" (n. d.: 13).

¹⁶ V posebnem poglavju z naslovom Jugo – Evropejski glosar ali Slovenski glasnik je zbranih 22 glos različne dolžine (od ene do petih kitic). Koseski si je namreč za večino gesel sposodil različno dolge odlomke iz pesmi znanih slovenskih pesnikov (Prešeren se pojavi osemkrat, Vodnik pa petkrat), ki jih je celo samovoljno prenařeval. Iz osme kitice *Turjaške Rozamunde* je

geslom. Zaradi ponazoritve vsebine te slabo poznane pesmi navajam geslo v celoti: "Upa barva je zelena, / Vse nasprotnike pognala / Bo Slovenja prerोजना / Jih ko črešnje pozobala". Glosi imata različno tematiko (Prešeren bivanjsko, Koseski pa domoljubno), poleg tega pa zelo dobro ponazarjata razliko med pesimističnim in optimističnim odnosom do družbene stvarnosti.¹⁷

Dijaki so pri uri slovenščine dobili vprašalnik z naslovom Razumevanje klasične poezije (empirični preizkus) z obema pesmima in dodanimi nalogami ter naslednjim navodilom: "Pozorno preberi obe pesmi in reši naloge na desni strani (obkroži pravilen odgovor oz. s svojimi besedami v eni povedi zapiši vsebino/sporočilo kitičice). Podčrtaj tudi ustrezni trditvi na koncu vprašalnika".¹⁸ Že takoj po poteku preizkusa so nekateri dijaki izjavljali, da jim je bila bolj razumljiva glosa Koseskega, čeprav so Prešernovo pesem večinoma poznali, saj se je po tedanjem učnem načrtu obravnavala že v osnovni šoli.¹⁹ Dejansko sta dve petini dijakov menili, da jim je Koseski nedvomno bolj razumljiv, čeprav je večina za recepcijsko manj zahtevno vendarle proglasila Prešernovo pesem. Sam preizkus kognitivnega odziva pa je prinesel naslednje rezultate:²⁰

npr. nastalo tole: "Ni nevesti všeč beseda, / Malo ji govor dopade, / Barva jo polije bleđa, / Zlo zakrivi lica mlade, / Ojstro ženina pogleđa, / Jezo vsim spoznati dade" (n. d.: 457).

¹⁷ Čeprav se Prešernova *Glosa* na prvi pogled konča ohrabrujoče, v resnici izraža pesnikovo nemoč, saj se mora iz nelepe resničnosti, ki ni naklonjena ne njemu ne njegovim pesmim, zatekati v prostore lastne domišljije, podobno kot poet v Baudelaierjevi simbolistični *Pesmi o albatrosu*.

¹⁸ V prvih dveh kitičah vsake pesmi sem preverjal kognitivni odziv dijakov z nalogo izbirnega tipa (nižja raven bralnega razumevanja po Pečjakovi), v zadnjih dveh kitičah pa z nalogo odprtega tipa (najvišja raven bralnega razumevanja po Pečjakovi). Naloga na koncu vprašalnika je bila odločevalnega tipa (dijaki so se morali odločiti, katero besedilo jim je bolj umetniško/razumljivo), z njo pa sem preverjal še emocionalni odziv. Za ponazoritev navajam nalogi, ki se nanašata na drugo kitičico obeh glos:

PREŠEREN: Kranjci javno zaničujejo a) evropske in slovenske pesnike, b) evropske pesnike, slovenske pa cenijo, c) slovenske pesnike, evropske pa občudujejo in tudi berejo.

KOSESKI: Slovenci bomo v prihodnosti uspeli, če a) se bomo držali zakonov obstoječe države, b) ne bomo zavidali Nemcem nadvlade, c) se bomo uprli in pregnali cesarja.

¹⁹ Ob tem se je treba zavedati, da so glose Koseskega recepcijsko zahtevnejše od njegovih pesmi do leta 1852, saj "tudi sicer večina besed, ki so jih očitali Koseskemu kot koseskizme, izhaja iz njegovih prevodov ali iz izvirmih pesmi, nastalih v zadnjem oddobju njegovega ustvarjanja" (Ahačič, 2006: 33).

²⁰ Vsaka pravilna rešitev je prinesla eno točko, tako da je posamezen dijak lahko zbral največ štiri točke oz. vsi skupaj v posamezni kitičici največ 43 točk in v celotni pesmi maksimalno 172 točk.

RAZUMEVANJE KLASIČNE POEZIJE			
GLOSA (Prešeren)		XVI. GLOSA (Koseski)	
I. kitica	38	I. kitica	31
II. kitica	14	II. kitica	22
III. kitica	10	III. kitica	30
IV. kitica	7	IV. kitica	21
SKUPAJ DOSEŽENE TOČKE	69	SKUPAJ DOSEŽENE TOČKE	104
SKUPAJ MOŽNE TOČKE	172	SKUPAJ MOŽNE TOČKE	172
ODSTOTEK	40,1	ODSTOTEK	60,5

Najprej lahko ugotovimo pomembno razliko med odgovori, saj sta pri Koseskem enakovredna rezultata na nižji in najvišji ravni, pri Prešernu pa je skupni rezultat na najvišji ravni (zapis sporočila) trikrat slabši kot skupni rezultat na nižji ravni (izbira ustrezne trditve). To pomeni, da dijaki v Prešernovih pesmih lažje razberejo delne pomene, dekodiranje celote pa jim povzroča velike težave.²¹ Končni rezultat (40,1 % možnih točk pri Prešernovi *Glosi* in 60,5 % možnih točk pri glosi Koseskega) ne samo, da potrjuje občutek dveh petin dijakov, da je poezija Koseskega v tem primeru recepcijsko manj zahtevna²² od Prešernove, kar se ne sklada s prevladujočimi trditvami slovenskih literarnih zgodovinarjev, ampak

²¹ Izjemno veliko razliko med razumevanjem prve in druge kitice Prešernove *Glose* lahko po eni strani pripišemo relativno lahki izbiri med tremi trditvami pri prvi kitici (Znani evropski književniki so a) bili zaradi svojih leposlovnih del zelo ugledni, b) imeli srečo v življenju, c) imeli težko in nesrečno življenje), po drugi strani pa dejstvu, da je druga kitica nedvomno recepcijsko precej bolj zahtevna, saj je imel težave z njenim razumevanjem celo Fran Levstik (Levstik, 1956: 410).

²² Seveda se moramo pri tem jasno zavedati, da bi izbira kakšne druge, bolj hermetične glose Koseskega ali kakšne bolj preproste Prešernove pesmi (glede na to, da je dosedanja razprava potrdila velike razlike v recepcijski zahtevnosti Prešernovih sonetov) dala tudi precej drugačne rezultate. Za ponazoritev navajam težko razumljivi gesli XV. in XVII. *glose* Koseskega (n. d.: 462/463, 465/466):

Um ljubezni misli v glasih,	Je Slovenja mirna gora,
Prenevkreten je prevdar,	Sreč in del prijazni zneski,
Najde plodno jedro včasih,	Včasih tujcu reči mora:
Ponavadno stakne kvar.	Snežne kepe niso treski.

ponovno dokazuje težko razumljivost nekaterih Prešernovih pesmi iz zrelega obdobja.²³

Tudi v tem primeru za ilustracijo kognitivnega odziva na najvišji ravni bralnega razumevanja navajam po eno povsem pravilno in povsem nepravilno rešitev za posamezno kitico (zadnji dve kitici pesmi – zapis sporočila):

	POPOLNO RAZUMEVANJE	POPOLNO NERAZUMEVANJE ²⁴
PREŠEREN		
3	Pesnika vedno doleti nesreča, slepar pa se znajde in obogati.	Nekoč je bil pevec reven, zdaj pa si kupuje graščine.
4	Pevec ne rabi materialnih dobrin, njemu so zadosti pesmi, narava ...	Si kupi sezida grad a na koncu nima denarja za živet.
KOŠESKI		
3	Zaradi gorja in napadov se bodo slovenski možje združili in se uprli.	Po vojni bo veliko solz, muk, škode. Ampak vse se bo lepo uredilo.
4	Tuje države vdirajo v Slovenijo, a ko bo ta pripravljena, bo vse premagala.	Slovenci smo sami nakopali težave. Ker se ne ve, kdo je, se med seboj kregamo.

Predvsem zadnja kitica *Glose* izpričuje, kako zahtevna je Prešernova metaforika: dijaki so informacijo iz tretje kitice "letos kupi si grajšino" povezovali z vsebino četrte kitice in tudi metaforo "koder se nebo razpenja, grad je pevca brez vratarja" brali povsem dobesedno oz. realistično. Pri tem je zanimivo dejstvo, da je bilo ob glosi Koseskega zapisanih zelo malo primerov popolnega nerazumevanja, saj dijaki v dvomih sploh niso poskusili izraziti možnega sporočila, ampak so pustili prazno, pri Prešernu pa praznih mest skoraj ni bilo, saj so bili dijaki očitno prepričani, da Prešerna, ki so ga že obravnavali v osnovni šoli, kolikor toliko razumejo. Ugotavljam, da je v glosi Koseskega sicer kar precej neznanih besed,

²³ Nizek rezultat ob merjenju kognitivnega odziva na Prešernovo *Gloso* tudi dokazuje, da obravnava te zahtevne pesmi v osnovni šoli ni opravljena didaktično ustrezno ali pa je enostavno prezgodnja.

²⁴ Za dodatno ponazoritev navajam še nekaj primerov nerazumevanja Prešernove pesmi: Lahko si bogat, vendar če po srcu nisi dober, te ne bo nihče ljubil. – Z delom se lahko obogati in da pevec, ko gre v tujino, da je srečen v ljubezni. (3. kitica); Pesnik se ne ustavi pisati pesmi, čeprav je slepar že v gradu, polnem zlata. – Ni nehal peti tudi ko je bil poln denarja, v gradu živi sam (4. kitica).

neobičajnih besednih zvez in tudi nerazumljivih verzov (npr. "Ta se bo verteti znala, / z djanjem svoj prospah iskala" ali "Reče strupne, včasi mastne, / puha na Slovenjo vbogo"), da pa kot celota predvsem zaradi manj zahtevne metaforike vendarle deluje bolj razumljivo.²⁵

Na koncu vprašalnika sem preverjal še emocionalni odziv dijakov z vprašanjem o tem, katera pesem se jim zdi bolj umetniška, s čimer sem želel potrditi ali problematizirati soglasno mnenje literarnih zgodovinarjev 20. stoletja o popolni odsotnosti estetske razsežnosti v poeziji Koseskega. Večina dijakov je sicer za bolj umetniško proglasila Prešernovo *Gloso*,²⁶ kar 18-im dijakom od 43-ih pa so se bolj umetniški zdeli verzi Koseskega.²⁷ To precej nepričakovano stališče lahko razumemo kot podporo ocenama Janeza

Trdine in Frana Levca, ki sta pozitivno vrednotila Veselov pesniški jezik,²⁸ lahko pa tudi kot razliko med estetskim okusom literarnovedne elite in literarnimi preferencami večine srednješolcev, ki (če sploh berejo) berejo drugačno, precej bolj nezahtevno in estetsko neizravno literaturo, na kar je pred mnogimi leti opozarjal že Fran Grivec, ko je primerjal bralni okus pesnika Josipa Murna – Aleksandrova z bralnimi preferencami njegovih sošolcev (Prijetelj 1952: VII/VIII).

Nikakor ni nemogoče, da tudi na današnje mlade bralce čustveno pozitivno deluje predvsem optimistična, mestoma celo bojevita poezija Koseskega, ki je v popolnem nasprotju s Prešernovo pesmistično in tudi defetistično poezijo, zaradi poistovetenja z domoljubnimi idejami Koseskega pa doživljajo tudi njegovo poezijo kot bolj umetniško. Dejansko je v glosi Koseskega veliko mest ("Pomenljiva bo premena, / rasla bo narodu cena"; "Združila pogumne sine / bo Slovenja prerोजना"; "Ko zabliska doba djanja, / vergla proč odejo spanja, / jih ko črešnje pozobala"), ki krepijo narodno samozavest. Po prepričanju Andreja Inkreta gre celo za

²⁵ Domnevam, da gre za zelo podoben psihološki mehanizem kot pri dekodiranju besednih pomenov (ne beremo posameznih črk, ampak besedo kot celoto), ko brez večjih težav preberemo besedilo, čeprav imata v vsaki besedi po dve črki zamenjani mesti. Kot navaja Dovič, sodobna teorija branja "trdi, da ne shranjujemo posameznih stavkov ali nizov, temveč posamezne stavke rekodiramo s pomočjo *tekstne teme*, ki prevzame organizacijsko funkcijo med koncepti in njihovimi medsebojnimi odnosi" (2004: 53).

²⁶ Seveda glede na to, da so dijaki zelo verjetno prepoznali pesem kot Prešernovo, v tej oceni lahko prepoznamo tudi vpliv halo efekta šolske oznake Prešerna kot "pesnika, ki je slovensko poezijo povzdignil na evropsko raven".

²⁷ Še Grdina, ki priznava določeno estetsko vrednost pesmim Koseskega iz prvega in drugega ustvarjalnega obdobja, v prenekaterih pesmih Jugo – Evropejskega glosarja razbira pesnika kot "privatniškega verzekovca bidermajerskih razsežnosti" (n. d.: 282).

²⁸ Pri tem sta se oba sklicevala bodisi na lastno doživljanje bodisi na doživljanje sodobnikov Koseskega. Očitno gre za veliko relativnost sodbe o tem, kakšna je umetniška poezija, saj tudi Ahačič trdi, da njegova jezikovna analiza "potrjuje težnjo Koseskega k iskanju starih, nenavadnih besed ter h koncipiranju jezika, ki bi deloval nenavadno in zato bolj umetniško" (n. d.: 30).

"militantno nacionalno pesništvo", ki je drugačno od Prešernove poezije in precej bliže nekaterim pesmim Simona Jenka, npr. njegovemu *Naprej* oz. medvojni himni *Naprej, zastava Slave!* (n. d.: 66).

Koseskemu je namreč uspelo, da je bil v svojem narodnoosvoboditvenem angažmaju precej bolj radikalen kot Prešeren (v *XVI. glosi* najdemo bojevitejše verze kot sta "V sovražnike 'z oblakov / rodu naj naš'ga trešči grom", npr. "Vmolknulo nam bo prašanje, / kaj čez nas Germanja gode. / Nej nastopi doba plena, / gazi kri se do kolena"),²⁹ pa vendar ni imel nikoli takih težav s cenzuro oz. je bil celo osrednji pesnik Bleiweisovih *Novic* (Inkret, 1971: 61-70) in po Levčevem trdnem prepričanju sploh prvi slovenski politični pesnik. Koseski je dovolj spretno uveljavljal politično zahtevo po zedinjeni Sloveniji, s tem da je pozival na upor zoper agresivno nemštvo, vendar v legalnih okvirih tedanje države,³⁰ poleg tega pa je že od objave prve pesmi (sonet *Potažba*) z apologijo krščanstva in monarhije ostajal v okvirih staroslovenskega gesla "Vse za vero, dom, cesarja!".

Lahko bi celo rekli, da je Janez Vesel uporabljal taktiko prikritega sporočila, enako kot Prešeren, ki je bil z njo v *Zdravljici* sicer neuspešen,³¹ saj se ni mogel izogniti cenzuri, pač pa mu je to izvrstno uspelo v *Licovih strelcih*³² in v *Krstu pri Savici*.³³ Zato bi bilo več kot primerno, da bi bila v prihodnjih gimnazijskih učnih načrtih ob Prešernu predvidena tudi

²⁹ Prim. še verze iz *Vojaške*, ki je nastala istočasno kot Prešernova *Zdravljica*: "Nabita je risanca, / ojster je meč, / obilno v kartušu je blaga, / v junaškemu sercu poguma še več, / na vraga, o bratje, na vraga!" Ahačič sicer trdi, da pesem "ni bila pisana proti nobenemu določenemu sovražniku" (n. d.: 63), vendar je iz šeste kitice razvidno, da gre za sovražnike Slovanov.

³⁰ V *XVI. glosi* Koseski na začetku zapiše "Kar na kose je razdjano / med narode tuje bilo, / bo po splošni želji gnano / se v Slovenjo prerodilo, / to je vsi Evropi znano", v drugi kitici pa takole napove nacionalni prepород: "Po pravilih scer postave, / po zakonu v blesk države, / vse nasprotnike pognala".

³¹ Prešeren je skušal omiliti dejansko sporočilo *Zdravljice*, da je treba takoj pregnati naše sovražnike, s tem da je v sedmi kitici pozival k miroljubnemu sožitju vseh narodov sveta.

³² Gre za prevod Körnerjeve pesmi *Lützow's wilde Jagd*. Prešeren je verz "Das Vaterland ist ja gerettet" (domovina je vendarle rešena) spremenil v "saj prostost iz smrti izvira" in tako preko nemške domoljubne pesmi izrazil slovensko narodnoosvobodilno idejo (Paternu, 1976: 178/179).

³³ Dović (2004: 72) po Schmidtu navaja nemško izkušnjo iz druge polovice 18. stoletja, ko je "vloga posrednika v tem času zaznamovana tudi s cenzuro, ki ima izredna pooblastila in je dejavna tako pred tiskom kot po njem". Schmidt ugotavlja, da "proti cenzuri avtorji in založniki nimajo nobene pravne možnosti, zato se v sistem vgradi samocenzura, s katero udeleženci preprečujejo nenehne zunanje posege v delovanje sistema". Seveda bi bila popolna špekulacija, če bi to taktiko pesniške mimikrije povezali tudi z bombastičnim, pogosto teže razumljivim pesniškim slogom Koseskega. Če pa je Janez Vesel zavedno ali nezavedno tudi na način delne hermetičnosti pesniškega izraza sploh lahko pomembno sooblikoval pozitivno slovensko samopodobo, moramo danes dejansko razmisliti o njegovi celovitejši rehabilitaciji.

obravnava kakšne pesmi Koseskega, predvsem z učnim ciljem spoznati razliko med metaforičnim "preganjanim labudom" in "bistrovidnim orlom" in pravično ovrednotiti pomen obeh pesnikov za slovensko narodno in kulturno zgodovino.

Literatura:

- Ahačič, Kozma, 2006. *Izvirne slovenske pesmi Jovana Vesela Koseskega*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.
- Aškerc, Anton (ur.). 1900: *Prešernov album (1800–1900)*. Ljubljana: Ljubljanski zvon.
- Božič, Zoran, 2007. Sprejemanje Prešernovih pesmi: razumevanje, nerazumevanje, oboževanje. U: *Slavistična revija* 55/4. S. 653–674.
- Božič, Zoran, 2008a. Krst pri Savici in Sedem sinov: razumevanje, doživljanje, vrednotenje. U: *Jezik in slovstvo* 53/2. S. 5–20.
- Božič, Zoran, 2008b. Problem prvega branja Krsta pri Savici (empirična raziskava). U: *Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode* (Obdobja 25). Ur. B. Krakar Vogel. Ljubljana: Filozofska fakulteta. S. 369–381.
- Dović, Marijan, 2004. *Sistemske in empirične obravnave literature*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Grdina, Igor, 1991. Jovan Vesel Koseski, poet in glasnik slovenske meščanske dobe. U: *Obdobje slovenskega narodnega preporoda* (Obdobja 11). Ur. M. Kmecl. Ljubljana: Filozofska fakulteta. S. 271–284.
- Inkret, Andrej, 1971. *Jovan Vesel Koseski: vprašanje literarne zgodovine*. Maribor: Založba Obzorja.
- Jurić, Ivan (J. J.), 1891. Ljubezen v Petrarkovih rimah z ozirom na slovenskega lirika – prvaka. *Rimski katolik*. S. 269–275, 314–322, 369–379.
- Kos, Janko, 1996. *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana: DZS.
- Levec, Fran, 1898. Ob stoletnici Janeza Vesela Koseskega. *Anton Knezova knjižnica: V. zvezek*. Ljubljana: Slovenska matica. S. 191–209.
- Levstik, Fran, 1956. Nekoliko težjih reči v Prešernu. *Zbrano delo VI*. Ur. A. Slodnjak. Ljubljana: Državna založba Slovenije. S. 200–234.
- Mahnič, Anton, 1887. *Dvanajst večerov: pogovori doktorja Junija z mladim prijateljem*. Gorica: samozaložba.
- Paternu, Boris, 1962. *Estetske osnove Levstikove literarne kritike*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Paternu, Boris, 1976. *France Prešeren in njegovo pesniško delo I*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Paternu, Boris, 1989. Modeli slovenske literarne kritike (Od začetkov do 20. stoletja). *Razprave* (Dissertationes) XII. Ur. D. Moravec. Ljubljana: SAZU.
- Pečjak, Sonja, 1993. *Kako do boljšega branja: tehnike in metode za izboljšanje bralne učinkovitosti*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport.
- Pogačnik, Jože, 1998. *Slovenska književnost I*. Ljubljana: DZS.
- Prešeren, France, 1965. *Zbrano delo I*. Ur. J. Kos. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

- Prijatelj, Ivan, 1952. *Izbrani eseji in razprave II*. Ur. A. Slodnjak. Ljubljana: Slovenska matica.
- Stritar, Josip, 1866. Prešimovo življenje in Prešimove poezije. V: *Pesmi Franceta Preširna*. Ljubljana: H. Ničman.
- Stritar, Josip, 1955. Kritična pisma I–VI. *Zbrano delo VI*. Ur. F. Koblar. Ljubljana: Državna založba Slovenije. S. 48–88.
- Trdina, Janez, 1951. Moje življenje. *Zbrano delo III*. Ur. J. Logar. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Trdina, Janez, 1952. Pretres slovenskih pesnikov. *Zbrano delo IV*. Ur. A. Slodnjak. Ljubljana: Državna založba Slovenije. S. 188–208.
- Vesel, Jovan (Koseski), 1870. *Razne dela pesniške in igrokazne*. Ljubljana: Matica Slovenska.